

stílus tisztasága — legfeljebb a kórus bizonytalankodásai figyelmeztetnek a szegedi színház akut problémájára. *Lengyel Ildikó* élénk színekkel festette a némileg megfiatalított öreg hölgy alakját, hangjának karaktere is alkalmas a szerepre. Az opera legjellegzetesebb teljesítményét *Gyimesi Kálmán* (III) nyújtotta, neki sikerült legmesszebb kerülni a beleselkedő operai maniroktól: szorongásos, szánalmas szatócsot állított élénk. A darab szövegét *Szabó Miklós*, a szegedi opera egykori kitűnő művésze fordította, aki a szerző társaságában vett részt a szegedi premieren.

NIKOLÉNYI ISTVÁN

KÉPZŐMŰVÉSZET

Parasztikonosztáz

GONDOLATOK SZALAY FERENC BUDAPESTI KIÁLLÍTÁSA KAPCSÁN

A KORSZERŰ VÁSÁRHELYISÉGRŐL

Nem közhely, bár de sokan degradálnák azzá, hogy haladó, progresszív művészet csak társadalmi talajból sarjadhat. Egyre hiteltelenebbek a l'art pour l'art művek, hamar lelepleződnek a terepszínűre festett elefántcsonttoronyokban született „valóságközeli” alkotások. A művészettörténet maradandó és példaadó produktumai éppen azért állták ki a századok és kritikák próbáját, azért maradtak fenn az idő rostáján, mert korukkal lélegző művészek alkották őket, mert művészi tettekkel reagáltak a társadalom minden parányi rezdülésére, mert maguk is aktív részesei voltak társadalmuknak. S ha egy műalkotás korának igaz, hű tükré, akkor az eljövendő századok számára is van hasznos és tanulságos üzenete. A hódmezővásárhelyi festészet ilyen gyökerekből táplálkozik, ilyen nedvek táplálják újuló hajtásait. Csakhogy ezeknek a hajtásoknak életképességéhez nem elegendők a talaj nedvei, nem elég a kötődés. Levegőre, élettérre, tápláló környezetre, megújulást serkentő nagy energiákra, tehetséget istápoló társadalmi közegre is szükség van. Vásárhely az alföldi képzőművészet, elsősorban a festészet bölcsőhelye. S ez a piktúra elsősorban a paraszti életben, a paraszti környezetben és a parasztok között találta meg témáit-tartalmait. Azért volt születésekor is forradalmi, mert épp az akkori művészdívatokkal szemben vállalta a magyar paraszti valóság igaz ábrázolását. Mert amikor polgári enteriőröket, mézeskalács-parasztházakat volt sikk festeni, ők valódi tanyák nyomorúságos világát festették vásznaikra — felkiáltójelnek. Amikor díszparasztokat és sujtásos magyarban feszengő honleányokat volt divat festeni, ők kucsomás, életüket barázdákba szántott földműveseket, kérges tenyerű-sorsú asszonyokat választottak modellekül. Ez az örökség teremtő forrás és figyelmeztetően nagy nevelő. Arra tanít, hogy a magyar paraszti világnak valódi arcát kell keresni és felmutatni, arra, hogy ezeknek az embereknek minden körülmények között hű szószólójuknak, képviselőjüknek és tanítójuknak kell lenni. Azt a nem kis feladatot hagyományozták a maiakra, hogy a változások krónikásai legyenek, megőrzők és megújítók egyszerre, okosan sáfárkodjanak a hagyománnyal, s teremtsenek újakat. Ezeket a gondolatokat azért volt szükséges előrebocsátani, mert az utóbbi években egyre figyelmeztetőbben jelentkeznek a vásárhelyi festészet válságjelei. A hagyomány maradt a mérce, nem a körülöttünk vibráló jelen. A múlt nosztalgiáit, a hajdani paraszti élet idillivé satnyult körülményeit, relikviáit ábrá-

zolja, jórészt divatból és kelendőségből napjaink változó élete helyett. A mai vásárhelyi festészet kerékkötői azok a művészek, akik képtelenek észrevenni, hogy megváltozott körülöttük a világ, hogy tiszteletreméltó mestereik módján festeni ma már a múlt siratása, hamis nosztalgia, regresszió. A régi patriarhális paraszti környezet új, modern közösséggé szerveződik; új tartalmakat kapnak a régi mozdulatok, egybeszántották a tenyérnyi parcellákat, megváltoztak a hajdani szokások, a régi helyett újak alakultak. Más lett a magyar parasztság arculata, de megváltoztak az egyének is. Öltöztetik éppúgy, mint gondolkodásuk, vágyaik éppúgy, mint környezetük, egyéni boldogulásuk éppúgy, mint közös célkitűzéseik. Aki ma a vásárhelyiséget vállalja a magyar képzőművészetben, annak erre kell föltennie az életét. Aki pedig erre tette föl életét, annak kötelessége hű krónikásnak, vádlottnak és vádlónak, szeretőnek és megcsalt társnak is lenni. Velük és értük.

A vásárhelyi művészet legjobbjai ezt a feladatot évekkal ezelőtt felismerték, s más-más technikai megoldásokkal, más-más stílusokat, kifejezőmódokat asszimilálva, más-más színvonalon megteremtették a vásárhelyi festészet mai gerincét, mely sejtetni engedi a jövő útjait is. Ezen vezető mesterek közé tartozik Szalay Ferenc is, aki másfél évtizede szinte fejest ugrott a számára alig ismert világba. Aki kívülről, kerülő utakon jutott el a magyar parasztsággal vállalt sorsközösségig, vargabetűk után lett ennek a drámai izzásokkal tele változó világnak elkötelezett képiró mestere.

SZABÓ BÁCSITÓL A TÖRTÉNELEMIG

Április utolsó napjaiban nyílt meg Budapesten a Múcsarnok három termében Szalay Ferenc Munkácsy- és SZOT-díjas festőművész kiállítása. A tárlatot nagy következetességgel — talán túlságosan is szigorú szelekcióval — építette föl Szalay. Rajzok vezetnek el a szemlélőt a festményekhez, s a festményekből szinte előtűnik épül föl a fő mű, a Történelem. Nem véletlenül, nemcsak a helytöltés érdekében kerültek a rajzok a kiállítóterem falaira. Nagyon is komoly és átgondolt szándékból. A vázlatok, tanulmányrajzok, feljegyzések Szalay piktúrájának fundamentumát képezik. Tartalmi alapját, hitelesítő alaposságát éppúgy, mint egyszerűsítő rajzosságának előzményeit. Hányszor kellett lekapni-lerajzolni Szabó bácsi évtizedek bélyegeit viselő arcát, Kovács bácsi szikkadt fejét, törődött pillantását, hogy festett portréinak ne csak hitele és fedezete legyen, de a megfestett tekintet, az ábrázolt arc, a mozdulat paraszti sorsok hordozója lehessen. Hány ruharedőn, drapérián kellett eljárnia ceruzájának, kitapogatva rejtőzködő rendjét, hogy el tudja felejtetni ezeket a táncoló ráncokat-redőket az eltűnt katonák fakó zubonyát festve. Szeretett lovainak hány mozdulatára volt szüksége ahhoz, hogy összeálljon, életet nyerjen a táncoló almásderes. Hány kéztanulmány után születtek a tsz-közgyűlés jelképes, beszédes s annyi nyelven szóló tenyerei?! Ráadásásként Szalaynál a rajz nemcsak a festmények nem látható kilenczinednyi jéghegyrésze, de végletekig leegyszerűsített ábrázolásmódja, tiszta és világos szerkezetessége is elképzelhetetlen a biztos, sőt virtuóz rajztudás nélkül, a gondolatnak engedelmeskedő, megszelídített vonalak nélkül.

Úgy tűnik, Szalay csak azokat a festményeit állította ki a Múcsarnokban, amelyek legközvetlenebb előzményei voltak a Történelem parasztkonosztázának. A képek egy kisebb része Szalay férfias líráját, az örök emberi érzésekhez, a nemes humánus vágyhoz való vonzódását mutatják. Közülük régi ismerősként üdvözölhetjük az *Életfa*-szimbólumot, a költő barát, B. F. nemesen egyszerű portréját (Mintha ez a fekete, komoly, kun szemű költőlegény évszázadokon át mentette volna az éneket, s ő hozta volna el közénk.). A *Kantáta* az újrafelfedezés erejével és örömeivel hatott, festői csúcseit máig nemigen sikerült túlszárnyalnia Szalaynak. Egyformán ikerpárja a román kolindának, Bartók muzsikájának, Juhász Ferenc költeményének, Szervátiusz fareliefjének. Öt tételes oltárformátuma formai előzménye a Történelem huszonhat tételes, szigorúan szerkesztett montázsszerű krónikájának.

Külön kell szólni Szalay három — egymásból nővő s egymással teljesedő — képéről, a *Belépés a tsz-be*, a *Tsz-közgyűlés* és a *Tsz-vezetőség* címűekről. Ez a három festmény a magyar parasztság Szent István óta végbement egyik legnagyobb és legjelentősebb életformaváltásának megrázó drámai triptichonja. A *Belépés a tsz-be* egyetlen drámai pillanatba sűríti a régihez való kötődés, ragaszkodás erejét és az újtól-ismeretlentől való rettegés vibrálását, valamint a felsejülő boldogabb holnap reményét. A tehetetlenség, a nosztalgia, a ragaszkodás könnyeket csal a szemekbe, ökölbe rántja a kezeket, nehezen mozdul a toll. Megrázó életkép — a magyar parasztság évezredes múltjára tesz pontot. A *Tsz-közgyűlésen* már higgadtabbak az indulatok, új közösségben látjuk a kucsmás parasztfeketeket. Még nagyon vegyes ez a kollektíva, az arcok-tekintetek még egyszerre kalandoznak a tegnapi s kutatják a holnapot. A felnyújtott, jelképpéssé növelt kezek ujjai, mint érett búzakalászkok erdeje érvel a fejek fölött a döntés igazáról. Velük szemben a *Tsz-vezetőség*, melynek tagjai a vezetést éppúgy ízlelgetik feszengve-idétlenül-sután, mint új életét a közgyűlés tétova gyülekezete. A feltartott kezekben van az ő bizalmuk is.

PARASZTIKONOSZTÁZ 26 TÉTELLEN

A *Történelem* — Szalay kiállításának főműve — tartalmi mondanivalója tíz év történelmi távlatából és egy évtized festői útjának eredményeiből építkezik. Amíg előző képei a jelen idő dokumentálásai voltak, addig a *Történelem* több mint egy évtized társadalmi-történelmi tapasztalataiból kristályosítja indulatait. Huszonhat tételben mondja el — mint egy film — a magyar parasztság évezredes történetének legizgalmasabb évtizedeit, legszokrázóbb pillanatait. Epikus sűrítőményben, felvillanó drámai izzásokkal, egy képirómester pontosságával, egy agitátor meggyőző erejével, a jelenlevő hitelességével. A múlt árvalányhajás, boros-vigalmas, pejlovat táncoltató álmodásától, „Horthy Miklós legszebb katonájá”-nak utolsó, megmaradt tábori fotográfiájától, megfakult arcképétől, elbutított paraszttekintetétől, ettől a „tragikomikus rekviem”-től az aláírás szikrapattanásig feszült, merész képkivágású tábláján át az újrafogalmazott közgyűlés képéig nemcsak egy folyamat állomásait ábrázolja Szalay. A *Történelemnek* drámai részletei éppúgy vannak, mint lírától sem mentes paraszterítőrei. Portréi éppúgy életrajzok, mint ahogy szobabelső-részletei sorshordozó jelképek. A második sor fríze — tizenkét parasztfigura — így együtt a mai magyar parasztság. A múltból ittmaradt mikádókabátban éppúgy, mint pufajkába öltözött, tartózkodó tekintettel csakúgy, mint nyílt-okos szemekkel, öreg-megfáradtan is, erőtlől duzzadó fiatalon is. A *Történelem* közgyűlése is — bár elődjével szoros rokonságban van — más. Tudatosabb, komolyabb közösség ez, saját sorsának felelős irányítója. A felemelt, igent szavozó kezekkel Szalay is, parasztjai is erre a nagy történelmi változásra adják le voksukat. Ez az igenlés, a hatalmas méretű változás elfogadása, magukévé tétele a legnagyobb társadalmi fegyvertény. Maga a történelem. Szalaynak ez a korszakos műve pedig ennek a történelemnek művészi dokumentuma. Tény, hogy a négy méterszer két méter hatvan centis, huszonhat tételes mű e változás leghitelesebb és legszínvonalasabb krónikája. Az is biztos, hogy ezzel nemcsak a parasztság életében zárult le egy fejezet, de Szalay piktúrájában is. Tovább lépésre kötelezi a történelem és a *Történelem*.

TANDI LAJOS